Брязкаючи ключами від задньої хвіртки, приворітний раб випустив Мітрадата й знову взяв хвіртку на замок, а Мітрадат подався до Північної брами ще дужче наляканий. У руках він тримав добре вистелений полотниною кошик із немовлям, яке, певно, було нагодоване й переповите, бо міцно спало. Царський волопас із жалощами скосував на кошик і пошепки побажав:

— Хай би воно більше не прокинулося!

Якби в цю мить хтось побачив Мітрадата й почув його страшні слова, не повірив би власним вухам, бо Мітрадат був лагідний на вдачу й остерігався зобидити навіть безмовне теля. Але нічна вулиця німувала, Мітрадата ніхто не бачив і не чув, окрім прибрамної сторожі, якій було наказано випустити з міста царського пастуха. Потонувши в нічній прохолоді, відійшовши од міста кроків на сто п'ятдесят, звідки сторожа вже не могла його почути, більше не стримуючи голосу, Мітрадат проказав:

— А якби ото таке зробити твоєму рідному синові?

Так, наче перед ним стояв Гарпаг, вельможа й найближчий родич мідійського царя Астіага, бо ж саме Гарпаг щойно дав йому це дитя. Хоча все почалося не з цього...

Вранці цар Мідії Астіаг викликав Гарпага й сказав йому:

— Ти мій найперший вельміж і найближчий родич. Візьми цю дитину й знищ її!..

Гарпаг уже знав усе про дитину, він лише не сподівався почути про неї саме тепер. А пригода почалася ще перед кількома роками...

Коли доньці Астіага Мандані минало тринадцятий рік, Астіагові з'явилось у сні дивне видіння: буцімто з Мандани витікає величезна безберега ріка, води якої швидко затопили всю Мідію й цілу Азію. Цар спросоння викликав своїх магів і звелів розтлумачити цей сон. Найголовніший з-поміж магів — маг-магішті — мовив: "Сон віщує Мідії лихі дні". Далі тлумачити сновидіння не було потреби.

Відкинувши всіх можливих женихів, ладних одружитися з Манданою, Астіаг вирішив оддати її за перса Камбіса, який видавався йому менш родовитим за найменш родовитих мідійців. Адже перси були рабами мідійців.

Через рік після весілля Астіагові привидівсь інший сон: буцімто з Мандани виросла величезна лоза виноградна, яка швидко обснувала всю Азію й цілий світ. Астіаг знову викликав магів, і маг-магішті після довгих роздумів сказав: "Цей сон теж віщує лихі дні для Мідії. Син твоєї доньки стане замість тебе царем..."

Астіаг був старий і не мав сина, якому міг би передати свій царський стіл, через те злякався й привіз доньку з Персії. Мандана ось-ось мала породити дитя, Астіаг приставив до неї пильну сторожу, невдовзі сторожа вхопила новонароджену дитину й понесла до царя, а цар покликав свого царедвірця Гарпага й звелів занапастити дитину. Але Гарпаг теж мав смалець у голові: йому не хотілось брати чужий гріх на душу, не хотілося втягати й когось із свого дому, через те доручив це брудне діло людині з дому царя. Тепер та людина, царський волопас Мітрадат, гірко нарікав на царевого родича Гарпага:

— А якби твоєму рідному синові ото таке?.. В тебе також народився син-первісток. — Неподалік столичної брами чекав його старий пес, і тепер Мітрадат бодай мав до кого звертатися, бо дорога до дому була вельми неблизька. — Царям та вельможам усе дозволено, — звернувся до собаки волопас Мітрадат, — бо хто їх владен спитати? Цар собі візьме на душу найстрашніший гріх, а тоді принесе в жертву двадцять одну корову — й праведнішого за нього не буде на цілий світ... Онде твоя

хазяйка, — сказав псові Мітрадат,— хоче породити мені дитинчатко. А що я їй за це подарую, коли в мене немає навіть свого кутка? Хіба ж буде дитина здоровою без подарунка? — Мітрадат відчув себе тут у великій безпеці й поставив кошик з дитиною на траву. Зійшов місяць, і стало все добре видно. Волопас побачив те, що й сподівавсь побачити, й кивнув до пса, закликаючи його в свідки: — А свого вони вбрали в золото навіть на смерть. Богам їхнє золото дуже треба?.. Оце коли б із мене не такий страхополох, то взяв би та й зірвав зо три золоті бляшечки, а тоді подарував би твоїй хазяйці за донечку чи за синка, кого там вона вже мені народить, — але ж я звичайний лякливий царський раб...

Мітрадат знову почепив кошика на лікоть і повів далі:

— Не крути хвостом, бо трохи згодом доведеться вити: адже Гарпаг звелів покинути дитинку біля отих яруг, до яких і ти боїшся заходити, бо там царство шакалів та вовків. Гарпаг думав мене ошукати, — мовляв, це дитинка котрогось його раба, — та приворітний раб розповів мені всю правду... Ти добре зробив, що не схотів заходити до міста, в містах дуже бридко тхне, сам я теж ніколи не зайшов би туди з доброї волі, але ж я невільний раб, що мені звелять, те й мушу виконувати, як ось і це...

Мітрадат удруге поставив кошик із немовлям на стежку. Серед темної нічної пустелі його раптом охопив жах. Відгорнувши покривало з кошика, він із надією принишк, може, злі чи добрі дайви самі забрали душу дитини, може, тепер не доведеться занапащати себе цим смертним гріхом?.. Мітрадат притулився вухом до маленького личка. Дитинка ледь чутно сопла, й від передчуття неминучого лиха в нього стислося серце. Навіть місяць затулився хмаркою й зник.

Це неприємне відчуття не полишало Мітрадата всю решту дороги додому. Він мешкав з дружиною біля самих озер, за якими починалися найвищі в Мідії гори. Тут були випаси царських робочих буйволів та волів. Пес несподівано спинився й став стривожено нюшити повітря.

— Ану вперед! — Неспокій пса передався господареві. — Ти чого?..

Пес почав позіхати, а ці позіхи незабаром перейшли в судомне підвивання й тоскне виття. Підбігши до своєї пастушої хатинки за хлівами, Мітрадат подивився й кахикнув у кулак, бо в хаті були жінки двох його підпасичів. Жінки почули кахикання й утекли, а Мітрадат з осторогою ввійшов до хатинки. Дружина лежала на ліжку в півтемному кутку, а на лаві під блимавим світильником скоцюрбилось нерухоме тільце дитинки.

— З'явилося на світ неживе, — кволим голосом проказала дружина, яку по-еллінському звали Кіно, а по-мідійському — Спако; Спако означало "собака", собаки були священними тваринами, й це ім'я належало до найкращих. Кіно-Спако народилася десь на Егейських островах.

Дитя в кошику аж тепер прокинулося й закричало. Кіно спочатку злякано підвелась, але Мітрадат розповів їй усе про ту нещасну дитину.

Так у сумних розмовах минула ніч. А коли нарешті зійшло сонце, Мітрадат узяв кошик з дитиною й поплентав до яруг, де водилося безліч хижих звірів.

За кілька днів по тому прибув Гарпаг зі своїми людьми.

— Ну, вволив мою волю? — запитав він у царевого пастуха.

Мітрадат лише низько схилив голову, а потім повів царевого родича до тих диких яруг. Десь аж під обід вони знайшли подерте й закривавлене дитяче манаттячко. Воно лежало під кущем, змережане барвистими вавілонськими нитками й рясно обшите золотом. Люди Гарпага викопали глибоку яму й поховали знахідку з відповідними піснями й по-царському щедрим узливанням фінікійською оливою та єгипетським вином, бо так належало ховати дитя царського роду.

А коли вони, виконавши свій обов'язок перед царем Астіагом, подалися геть, на могилку прийшла дружина Мітрадата Кіно й почала голосити. Тепер Мітрадат уже їй не забороняв...

— Про нас іще ніхто нічого не може сказати, — дивився на дружину й стиха говорив Мітрадат,— а воно вже досі в раю й літає кругом голови бога Ахурамазди. Гріхів у нього ніякісіньких не було, бо гріх людина чинить, уже бувши сповна розуму, та й тільце його не зогнило в землі, ми не знайшли жодної кісточки. І які там кісточки — самі хрящики, й усе те пішло на потраву священним псам... Хтось може мені закинути, що то були не пси, але я краще знаю, я ціле життя своє живу по луках та по лісах, тож можу поклястись і присягнути під страхом кари від руки злого бога Анкра-Майнью, що лис, вовк і шакал нічим не різняться від звичайного пса, пси також бувають малі й великі, сірі та руді, й гавкають вони по-різному, а недоїдену здобич однаково загортають носом у пісок, тільки що ці живуть у полі та в лісі, а ті — побіля людей, ну, й що з того, коли я сам живу серед оцих-о пущ, а мене ж ніхто не називає козлом чи ведмедем, отак і свійські та дикі пси. Якщо пси не дали зогнити людському тілу, то слава тим псам, бо чисте завжди піде до чистого, а те дитя вже давно в раю, хоча й жіноча сльоза не буває людській душі на шкоду, тож ти поплач, поплач, тоді вже будемо зовсім певні, що воно полетіло в парадиз, а не тиняється десь ночами по руїнах та яругах, я й сам би хотів, щоб за мною, як помру, поплакала жінка чи дівчина, бо жіноча сльоза обмиває з душі людської земний бруд...

Кіно то прислухалася до заспокійливих слів чоловіка, то знову лягала персами на горбик сирої землі, й голос її звивався високо-високо, аж до сьомих небес, де був рай-парадиз і жили Ахурамазда та його сонцесяйний син Мітра, а тепер оселився й маленький їхній синок, хоча про це не повинен був знати ніхто в світі

Царський волопас Мітрадат уволив волю царевого родича Гарпага, відніс і кинув на поталу хижим звірам дитину в царському вбранні, але то не був даний йому Гарпагом хлопчик, то був його, Мітрадата, власний

син, який народився мертвий. Тієї ночі Мітрадат сидів поряд з убитою горем дружиною й намагався розважити її й себе.

— Тут хоч побивайся, хоч не побивайся, — казав він, — а нічого не вдієш. Ахурамазда вирішив забрати нашого синочка до себе в парадиз, і його теж можна зрозуміти, бо коли помирає доросла жінка чи дорослий чоловік, хоч хай би були сім разів по сім праведними, вони заплямували себе бодай одним-однісіньким гріхом, а цареві ж богів та людей кортить мати коло себе щонайчистішу душу. Де ти їх набереш? Таку душу можна знайти хіба що в немовляти, вона в нього чистіша від джерельної води, надто ж коли дитя не встигло й побачити грішного світу, отож я й кажу, що нам за нашого синочка треба тільки радіти...

В цю мить заплакало оте панське дитя. Кіно знову перелякано підхопилась, але Мітрадат узяв кошик і загойдав його в руці, бо дитячий крик болюче різав серце, адже на лаві лежало мертве їхнє рідне дитя. Було боляче й навіть страшнувато, бо десь тут невидимо витала незаспокоєна священним обрядом похорону людська душа...

Чуже дитя потроху втихло, й Мітрадат проказав:

— Це теж безгрішне, але його батькам серце не болить. Та мені й самому жалко. Шкода і його, й себе заразом, бо маю ж узяти за нього гріх на свою душу, хоча мене й присилувано до цього гріха...

Дитя знову заплакало. Кіно не витримала й підвелась, поволі переповила його в чисте, а потім незчулася й сама, як притулила чуже дитя до грудей і заходилася годувати. Малятко жадібно ссало й часом плямкало ротеням, а під горло Кіно підкотився давучкий клубок і не давав одітхнути.

Мітрадат дивився на страждання дружини й говорив:

— Кожна жива душа хоче їсти, так уже влаштовано божеством, не знаю тільки, на добро чи на зло людині, мабуть же таки, на добро, бо голодній людині й світ немилий. отож і виходить, що на добро, хоча, з другого боку, як подумаєш, скільки доводиться страждати за кришеник просяного коржа, то починаєш собі думати, що то все вигадка не світлих богів, а злого Анкра-Майнью та його духів — дайвів лукавих...— Мітрадат помовчав і мовив те, що вже давно вертілося в нього на думці:— А хто придумав штовхати безневинного на смертний гріх? Нашого синочка вже ніхто не зможе оживити, а чим же завинило ось оце дитя, що мушу кидати його живого на розтерзання шакалам? Або чим завинив я?..— Дружина не відповідала, тоді він узяв кошика в руки й важко зітхнув, але це теж не розворушило жінку. — Мітрадат поставив кошика біля неї й додав:— Нічого не вдієш, видно, так вирішили небеса...

Він потягся руками до дитини, але жінка раптом відтрутила його руки й не дала. Мітрадат не став наполягати. По якомусь часі Кіно взяла з лави мертве дитя, далі взяла живе й перебрала в його дорогу одіж мертвого, обряджаючи в останню путь. Саме на це Мітрадат увесь час і натякав дружині.

Так онук мідійського царя Астіага лишився живий.

Та минуло добрих років тринадцять, перш ніж цар довідався про це, — довідавсь і неабияк перелякався.

Кіно та Мітрадат назвали свого прийомного сина Курушем, тобто "пастухом", бо він мусив усе життя пасти худобу царя Астіага, а по Астіаговій смерті — взагалі невідомо чию, бо ж Астіаг не мав сина, єдину ж доньку віддав заміж одному з підвладних перських князьків.

Цар Астіаг довідався про онука зовсім випадково.

Куруш виріс дужим і спритним хлоп'яком, він верховодив ватагою ровесників, серед яких був і Гарпагів синок. Одного вечора, граючись у

війну, діти знов обрали царем Куруша, а Гарпагового сина — царським гінцем. Пихатий княжич не схотів підкорятися синові раба-волопаса, за що Куруш попросту віддубасив його. Княжич поскаржився татові Гарпагу, але Гарпаг не мав влади карати сина царевого пастуха, через те вирішив поскаржитись самому цареві.

Астіаг пам'ятав Гарпагову послугу, тож звелів привести Мітрадатового сина й відшмагати його батогом. Та тільки-но до нього підвели хлопчину, як цар одразу ж упізнав його:

Куруш був страшенно схожий на цареву доньку Мандану!.. Цар усе збагнув, покликав магів і поділився з ними своїми підозрами. Як же тринадцять років тому маги так розтлумачили оті його два сни?!

— Інколи сновидіння зводяться до дурнички, — заспокоїв царя маг-магішті — головний маг.— Нехай і в дитячій забавці, твій онук уже побував царем, тож більше його не слід боятися.

Цар Астіаг повірив у нове тлумачення своїх давніх снів, та й волопас Мітрадат усе визнав під батогами. Довго не визнавав нічого тільки царський улюбленець і родич Гарпаг, але цар посміхнувся й заспокоїв Гарпага:

— Всеблагий Ахурамазда втримав мою й твою руки від смертного гріха, я тепер тобі навіть удячний, а за твої заслуги переді мною хочу сьогодні ввечері влаштувати пир на твою честь. Пришли свого сина до мене, хай пограється з моїм онуком, а пізніше приходь і ти сам: я вирішив показати тобі й усій нашій столиці, як повинні дякувати своїм слугам царі...

Гарпаг почував себе на сьомому небі від щастя. На пиру того вечора всім гостям подавали пісне, лише Гарпагові одну за одною підносили м'ясні страви, а коли він аж упрів од щастя та ситної їди, перестарілий

цар Астіаг наказав поставити біля найшанованішого з-поміж гостей прикритий полотниною кошик.

— А це можеш забрати з собою додому! — мовив цар.

У кошику були голова та кінцівки Гарпагового сина — все, що залишилося від отих страшних страв.

Так по-звірячому помстився цар Астіаг своєму найближчому родичеві й помічникові, який зважився переступити через царський наказ.

Такими жахливими пригодами позначено дитинство Куруша, який, вирісши й змужнівши, переміг свого діда й став першим перським царем. Куруша греки шанобливо прозвали Кіром, що їхньою мовою означало "влада", "право", "сила", якщо ж одним словом, то просто "пан". До того ж усі вони щиро думали, нібито Кіра вигодувала собака, бо Мітрадатову дружину звали Кіно-Спако, а ми вже знаємо, що це означає.